

Johanna Kovanen

”RAKKAUTTA JA ROMANTIIKKAA EI MIESVANKILASSA JUURI KYSELLÄ”

Vankeuslaissa säädettyjen kirjastopalveluiden
käytännön järjestelyt Suomen vankiloissa

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Kesäkuu 2023

TIIVISTELMÄ

Johanna Kovanen: "Rakkautta ja romantiikkaa ei miesvankiloissa juuri kysellä" : Vankeuslaissa säädettyjen kirjastopalveluiden käytännön järjestelyt Suomen vankiloissa

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Viestinnän monitieteinen tutkinto-ohjelma, Informaatiotutkimus

Kesäkuu 2023

Tämän kandidaatintutkielman tarkoituksena on selvittää, kuinka Vankeuslakiin kirjatut määräykset kirjastopalveluiden tarjoamisesta vangeille käytännössä toteutetaan. Nykyinen Vankeuslaki määrittää vangeille siviiliväestön kanssa yhtäläiset oikeudet yleisten kirjastopalveluiden käyttöön.

Vankilakirjastoilla on Suomessa yli satavuotinen historia. Koko olemassaolonsa ajan kirjastojen tarkoitus on ollut sivistää ja kehittää vankeja sekä ohjata heitä siveellisen ja nuhteettoman lukemiston pariin, ja ensimmäisiä vankilakirjastoja ylläpitivätkin papit ja opettajat. 1900-luvun edetessä lakia on portaittain muutettu siten, että lainausmäärien rajat ovat vähentyneet ja oikeus viihteellisempään ja kevyempään lukemistoon on lisääntynyt. Kirjastopalveluiden säilyminen lailla taattuna oikeutena ja niiden tutkimuksessa ilmennyt suosio osoittavat, että kirjallisuudelle on edelleen paikkansa suomalaisessa vankilajärjestelmässä.

Tutkimus suoritettiin puolistrukturoituna haastatteluna satunnaisotannalla valitulle joukolla vankiloita. Kysymykset pyydettiin kattavien vastausten saavuttamiseksi välittämään kirjastopalveluista vastaavalle henkilölle. Lopullinen otoskoko on 14 vankilaa, kun koko Suomen vankilaluku on 28. Haastattelussa pyydettiin vastauksia niin käytännön järjestelyitä kuin aineistojakin koskeviin kysymyksiin.

Saatujen vastausten pohjalta kävi ilmi, että kirjastotoiminta on pääosin hyvin suosittua. Vankiloista nimettiin kattavasti suosituimpia aineistoja sekä esiteltiin kirjastojen valikoimaa myös kirjojen ulkopuolelta. Kirjastotoiminnasta piirtyi kuva laajana laadukkaan vapaa-ajan tarjoajana, kun perinteisten kirjojen lisäksi valikoimista kerrottiin löytyvän niin äänikirjoja, pelejä kuin soittimiakin.

Koska tämä tutkimus tarjoaa yksinomaan vankilan henkilökunnan näkökulman kirjastotoimintaan, jatkotutkimusmahdollisuuksia vankien näkökulmasta on paljon. Vankien haastatteluilla tai seurannalla voitaisiin kerätä lisää tietoa esimerkiksi kirjaston vaikutuksesta myönteiseen vankeusaikaan tai tulevaisuuden työ- ja opiskeluelämään.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

Avainsanat: vankeuslaki, yleinen kirjasto, kirjastopalvelut

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	1
2	VIITEKEHYS	3
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	6
	3.1 Tutkimuskysymykset.....	6
	3.2 Tutkimusmenetelmä	6
	3.3 Tutkimusaineiston keruu.....	7
	3.4 Aineiston analyysi	8
4	TULOKSET.....	9
	4.1 Käytännön järjestelyt	9
	4.1.1 Sijainti	9
	4.1.2 Ajankäyttö.....	9
	4.1.3 Laina-ajat ja haasteet.....	10
	4.2 Aineistot	11
	4.2.1 Aineiston monipuolisuus	11
	4.2.2 Lisäykset ja erikoisaineistot	11
	4.2.3 Suosituimmat aineistot.....	12
5	KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	14
	5.1 Johtopäätökset.....	14
	5.2 Tutkimuksen haasteet ja jatkotutkimus	16
	LÄHTEET	18
	LIITTEET.....	20

1 JOHDANTO

Kiinnostus aiheeseen pohjautuu omaan harrastuneisuuteeni niin juridiikan kuin lukuharrastukseni kautta. Olen tutustunut paljon suomalaisten vankiloiden oloihin ja olen kiinnostunut niistä tekijöistä, joiden avulla suomalainen vankilajärjestelmä edistää vankien kuntoutumista. Rikosseuraamuslaitoksen (2019) mukaan Suomen vankiloiden vankimäärä on Euroopan pienimpiä, eli mielestäni vankilajärjestelmää voidaan pitää onnistuneena: joko vankilaan ei alun perin jouduta, tai sinne ei myöskään palata. Kansainvälistä tunnustusta suomalainen vankilajärjestelmä sai lokakuussa 2022, kun Rikosseuraamuslaitos voitti Confederation of European Probationin järjestämässä kilpailussa Kansallisten palveluiden kehittäminen-kategorian ensimmäisen palkinnon. Rikosseuraamuslaitos palkittiin samassa kilpailussa kolmannella sijalla myös Tutkimuskategoriassa.

Tarkasteltaessa kirjastojen hyötyjä, nousee esiin Anna Idströmin artikkeli kirjastojen hyötyvaikutuksista teoksessa Hyötyä, tietoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia (Kuntaliitto, 2016). Idström nostaa esiin kirjastojen myönteiset vaikutukset niin oppimistulosten, informaatiolukutaidon kuin terveysvaikutustenkin osalta. Pidän henkilökohtaisesti tärkeänä, että usein eri elämänalueiden ongelmista tai heikoista sosiaalisista lähtökohdista kärsivillä vangeilla on yhtäläinen mahdollisuus opiskeluun ja itsensä sivistämiseen kuin siviileilläkin. Opintojen hyötyjä vankeusaikana on tutkittu opinnäytetyössä Vankilaopetuksen merkitys rikollisuudesta irrottautumisessa (Linna-Onniselkä & Pinnioja, 2020). Opinnäytetyön tuloksena havaittiin, että vankeusaikaisella opiskelulla on vähentävä vaikutus rikoksen uusintaan sekä lähes yksinomaan positiivisia vaikutuksia vangin elämään vankila-ajan jälkeen.

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, kuinka Vankeuslakiin kirjattu velvollisuus järjestää suomalaisten vankiloiden vangeille kirjastopalvelut, jotka vastaavat yleisten kirjastopalveluiden periaatteita, täyttyy ja kuinka kirjastopalvelut on suomalaisissa vankiloissa käytännössä järjestetty. Aihetta on aikaisemmin tutkittu

Suomessa vähän, ja olemassa oleva tutkimustieto voi olla vanhentunutta kirjastopalveluiden kehittymisen ja valikoimien laajentumisen takia. Tässä tutkimuksessa keskitytään myös vahvasti nimenomaan erilaisia kirjaston aineistoja koskeviin kysymyksiin, joissa eri kategorioiden suosio elää myös siviilimaailmassa nopeasti.

Tämän tutkielman luvussa 2 käydään läpi tutkielman viitekehys, keskiössä vankilakirjastojen historia Suomessa. Luvussa 3 esitellään tutkimusmenetelmä, otoksen koko sekä aineiston analyysimenetelmä. Luku 4 käsittelee tutkimuksen tuloksia ja luvussa 5 käydään johtopäätökset sekä keskustelu. Tutkielman lopussa ovat vielä lähteet sekä liitteenä haastattelurunko kokonaisuudessaan.

2 VIITEKEHYS

Nykyisellään Vankeuslaki määrää seuraavaa: ”Vankilassa on oltava kirjasto tai vangeille tulee järjestää mahdollisuus käyttää yleisiä kirjastopalveluja. Vankilan kirjaston on toimittava yhteistyössä yleisten kirjastojen kanssa ja sen toiminnan tulee vastata yleisten kirjastojen toimintaperiaatteita. Vangeille on varattava riittävän usein pääsy vankilan kirjastoon ja heitä on ohjattava kirjaston käytössä. Edellä 3 §:n 2 momentin 1 ja 2 kohdassa tarkoitettujen ja omasta pyynnöstään erillään asuvien vankien kirjastopalveluista on huolehdittava muulla tavoin.” (Vankeuslaki 11:4 §) Yleisillä kirjastopalveluilla tarkoitetaan lain mukaan esimerkiksi velvollisuuksia tarjota pääsy aineistoihin, tietoon ja kulttuurisisältöihin, edistää lukemista ja kirjallisuutta sekä ylläpitää monipuolista ja uudistuvaa kokoelmaa (Laki yleisistä kirjastopalveluista 2 §). Nykymuotoinen Vankeuslaki on vuodelta 2005 ja kirjastopalveluiden ohella laissa määrätään myös vankien oikeudesta osallistua vapaa-ajan toimintaan (Vankeuslaki 11:1 §) sekä tilata omalla kustannuksellaan aikakauslehtiä ja kirjallisuutta (Vankeuslaki 11:6 §).

Kun vielä 1700-luvulla vankeusrangaistus perustui yksinomaan vapauden riistämiseen, 1800-luvulla uudistamistoimien myötä vankeusrangaistuksella pyrittiin palauttamaan vangit kunnon kansalaisiksi, eli toiminnan painopiste alkoi kallistua kuntoutukseen. Ensimmäinen vankilakirjasto onkin perustettu Korsholman kruununvankilaan vuonna 1869 ja vuonna 1886 kuritushuoneohjesääntö määräsi papin ja opettajan huolehtimaan vankilan kirjastopalveluista (Silenti, 2009).

Tiina Toivanen kirjoittaa vuonna 1998 julkaistussa pro-gradu -tutkielmassaan vankeinhoitolaitoksen kirjastotoiminnasta 1900-luvulla. Vuosisadan alkupuolella vankien kirjastopalvelut ovat painottaneet nimenomaan oppimista ja kristillisiä arvoja. Vangin luokkajärjestelmän aseman mukaan opillisen kirjallisuuden lisäksi oli mahdollista saada lupa hankkia jokin ajanvietekirja tai tietty aikakauslehti, mutta pääpaino oli kasvattavassa kirjallisuudessa ja kirjojen lainaaminen oli tiukasti rajattua.

Oikeusministeriön päätöksellä sallittiin vuonna 1947 korkeamman luokan vangeille mahdollisuus vastaanottaa jonkin valtakunnallisen poliittisen toimijan päääänenkannattaja, eli virallinen julkaisu. Vuosien 1961 ja 1964 muutoksissa vankilakirjastot määrättiin kehittämään kirjastotoimintaa yhä enemmän opiskelua ja ammattitaidon kartuttamista tukeviksi ja kaikille vangeille luokasta riippumatta suotiin oikeus lainata vapaasti esimerkiksi oppimiseen, raitistumiseen tai elämän taitoihin liittyvää kirjallisuutta. Vasta vuonna 1977 poistuivat kaikki rajoitukset vankilakirjastojen käytöstä, lukuun ottamatta kurinpitörajoituksia, joiden täytäntöönpanossa voitiin rajoittaa myös kirjastopalveluiden käyttöä, kuten kirjastoautossa vierailua. Kirjastolehti julkaisi vuonna 1987 artikkelin, jossa tietokirjailija Sven Hirn kritisoi vahvasti vankilakirjastojen kehityksen paikalleen jämähtämistä. Hirnin mukaan ”elämässään epäonnistuneet on jätetty oman onnensa nojaan”.

Nykyinen Vankeuslaki ja sen kirjastopykälä ovat vuodelta 2005, mutta viimeisin muutos kirjastopykälään on tapahtunut vuonna 2015 ja se täsmentää käytäntöä kirjastopalveluiden käytön rajoittamisesta vankeusaikana. Puolestaan Laki yleisistä kirjastoista, joka määrittää Vankeuslaissa mainitun yleisen kirjastopalvelun, on vuodelta 2016. Se kumosi vuoden 1998 Kirjastolain, joka oli sisällöltään suppeampi ja määräsi esimerkiksi kirjastotoiminnan tavoitteista yksinkertaisemmin.

Matti Merivirta luo kirjassaan Sörkan muurin varjoissa – Sörkan vankilan kirjasto (2019, Avain) katsauksen yhden Suomen tunnetuimman vankilan, Sörkan, kirjastopalveluihin niin vankien kuin henkilökunnankin näkökulmasta. Kirjassa nousee vahvasti esiin erilaisten lahjoitusten rooli vankilan kirjastopalveluiden monipuolisuuden kulmakivenä. Merivirta mainitsee tärkeimpinä lahjoittajina erilaiset instituutiot – kuten järjestöt ja seurakunnat – sekä kirjailijat ja kustantajat itse. Merkittävänä yksityiskohtana mainitaan myös, että Sörkan vankilassa kirjastotoiminnan sujuvuudesta vastaavat vangit itse. Kirjastossa työskentelevät vangit hoitavat niin kirjaston puhtaanapitotyöt kuin valikoimien järjestämisen, luetteloimisen ja uutuusluetteloiden laatimisen.

Tutkimuksen keskeisenä tavoitteena on selvittää, kuinka Vankeuslaissa määrätyt kirjastopalvelut toteutuvat käytännössä Suomen vankiloissa sekä millaisia toimia

kirjastopalveluiden ylläpitäminen vankiloissa vaatii. Tutkimus sivuaa myös Vankeuslain vapaa-ajan vietosta määrättyä pykälää, sillä kirjastoissa järjestetään muutakin toimintaa kuin kirjojen lainausta. Aiheesta Suomessa aiemmin tehty tutkimus on vähäistä eikä varsinaisia käytännön järjestelyjä ole juuri tutkittu. Tutkimus toteutettiin sähköpostilla toimitettuna puolistrukturoituna haastatteluna Suomen vankiloiden kirjastopalveluista vastaaville henkilöille.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

Luvussa 3.1 esitellään tutkimuskysymykset, 3.2 kattaa tutkimusmenetelmän, 3.3 kuvaa tutkimusaineiston keruuta ja luku 3.4 kertoo aineistoon käytettävästä analyysistä.

3.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielman keskiössä on Vankeuslakiin kirjattujen kirjastopalveluiden järjestäminen. Haastattelulla pyrittiin saamaan vastaukset seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- Kuinka Vankeuslakiin kirjattu kirjastopalveluiden tarjoamisvelvollisuus vankiloissa on järjestetty?
- Millaisia käytännön toimia vankilakirjaston toiminta edellyttää?

3.2 Tutkimusmenetelmä

Tutkimus toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna sähköpostitse. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymysten muotoilu ja järjestys on ennalta vakioitu ja haastattelija esittää samat kysymykset kaikille samalla tavoin ja samassa järjestyksessä. Toisin kuin strukturoidussa haastattelussa, puolistrukturoidussa ei ole ennalta määrättyjä vastausvaihtoehtoja. (Puusa, 2020) Puolistrukturoitu haastattelu sähköpostitse valittiin sen käytännöllisyyden ja analysoitavuuden vuoksi, jotta puhelin- tai henkilöhaastatteluiden litteroinnilta ja siihen liittyviltä mahdollisilta virheiltä vältyttiin ja vastauksia pystyttiin vertailemaan niiden muodollisen samankaltaisuuden takia helposti. Sähköpostitse toimitettu haastattelurunko on myös käytännössä helppo siirtää vankilan kaltaisen instituution sisällä henkilöltä toiselle ilman, että sisältö muuttuu. Useissa vankiloissa haastatteluun vastasikin eri henkilö, jolle alkuperäinen viesti oli lähetetty.

3.3 Tutkimusaineiston keruu

Tutkimuksessa samat kysymykset esitettiin samassa järjestyksessä sähköpostiviestissä, joka lähetettiin 20 suomalaisen vankilan sähköpostiosoitteeseen, ja viestit pyydettiin tarvittaessa välittämään kirjastopalveluista vastaavalle henkilölle. Haastatteluun valituista vankiloista kaksitoista oli suljettuja laitoksia ja kahdeksan avoimia. Vankiloiden valinnassa käytettiin yksinkertaista satunnaisotantaa. Yksinkertaisessa satunnaisotannassa jokaisella pääjoukkoon kuuluvalla alkiolla on yhtäläinen mahdollisuus tulla valituksi (Tilastokeskus). Mukana oli sekä nais- että miesvangeille tarkoitettuja yksiköitä. Useissa Suomen suljetuissa vankiloissa on myös avo-osasto, mutta aineistossa suljettujen vankiloiden osalta käsitellään ainoastaan suljetun osaston toimintaa. Haastatteluissa pyydettiin nimeämään vankila, jota vastaukset koskevat, mutta tutkielmassa vankiloista mainitaan yksilöintitietona ainoastaan se, onko kyseessä avoin vai suljettu laitos.

Aineiston keruu toteutettiin 27.2.2023 – 12.3.2023. Kahden viikon määräajassa haastatteluun vastasi yhteensä 14 vankilan edustajaa, eli 70 % haastattelupyynnön saaneista. Tässä otoksessa suljettuja laitoksia on 10 ja avovankiloita 4. Otoskoko on pidettävä onnistuneena, sillä tutkielman puitteissa ei ollut mahdollista järjestää kahta viikkoa pidempää vastausaikaa. Tutkielmassa käsitellyt vankilat edustavat myös maantieteellisesti kattavaa otosta. Rikosseuraamuslaitoksen mukaan Suomessa on tutkielman tekohetkellä 28 vankilaa, eli tutkielman otoskoko kattaa joka toisen Suomen vankilan.

Haastattelu oli jaettu kahteen osaan: käytännön järjestelyihin ja aineistoa koskeviin kysymyksiin. Kaikki vastanneet vastasivat vähintään yhteen kysymykseen molemmista osista, suurin osa kaikkiin. Osiot oli jaettu tarkentaviin alakysymyksiin. Haastattelurunko kokonaisuudessaan löytyy liitteestä 1.

3.4 Aineiston analyysi

Haastattelu on laadullinen tutkimusmenetelmä, jolloin analyysiin oli luontevaa valita keinoksi laadullinen sisällönanalyysi. Johtopäätösten rakentamisessa nojattiin vahvasti teemoitteluun. Teemoittelussa on kyse laadullisen aineiston pilkkomisesta ja ryhmittelystä erilaisten aihepiirien mukaan (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Analyysissä on piirteitä aineistolähtöisestä analyysistä, joskaan kyseessä ei ollut puhtaasti aineistolähtöinen analyysi, sillä johtopäätökset nojaavat osin myös Vankeuslakiin ja vankilakirjastojen historiaan. Aineistolähtöisessä analyysissä pyritään luomaan tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus (Tuomi & Sarajärvi, 2018).

4 TULOKSET

Tässä luvussa käydään läpi haastatteluvastauksilla saatu aineisto, liittyen luvussa 4.1 käytännön järjestelyihin ja luvussa 4.2 lainattavien aineiston kysymyksiin.

4.1 Käytännön järjestelyt

4.1.1 Sijainti

Ensimmäisessä kysymyksessä selvitettiin kirjaston sijaintia. Kaikissa suljetuissa vankiloissa sekä kahdessa avovankilassa kirjasto sijaitsee fyysisesti vankilan sisällä ja palvelee ainoastaan vankeja. Erään avovankilan vangit käyttävät kunnan kirjastoa ja toisessa vangit vierailevat kirjastoautossa, joka käy viikoittain vankilan alueella. Eräästä vankilasta mainittiin myös, että vangit voivat lainata kirjastoautosta kirjoja, mutta ohjaaja noutaa kirjat vangeille kirjastoauton saapuessa.

4.1.2 Ajankäyttö

Toinen kysymys kartoitti kirjastossa vietettyä aikaa. Joitakin avolaitoksia lukuun ottamatta kaikissa vankiloissa käytössä on pääsääntöisesti kerran tai kahdesti viikossa tapahtuva, aikataulutettu kirjastokäynti. Pääasiassa kirjastossa vierailu tapahtuu vankiloissa osastoittain. Jotkin vankilat mainitsivat, että vangeille voidaan järjestää myös mahdollisuuksia ylimääräisiin kirjastokäynteihin eri syistä. Mainittiin myös, että esimerkiksi matkaselleissä olevat käyvät kirjastossa eri aikataululla. Kirjastokäyntien pituus vaihteli vankiloissa joko noin 15 minuutista tuntiin, tai sitten käynnin aikarajaa ei ollut ennalta asetettu. Joistakin vankiloista mainittiin, että vangit haluaisivat viettää kirjastossa enemmän aikaa esimerkiksi lautapeliä parissa, mutta tämä ei aikataulutuksen vuoksi ole mahdollista.

”Vangeille tarjotaan myös mahdollisuutta päästä käymään kirjastossa yksin esimerkiksi silloin, jos vanki ei oman turvallisuutensa vuoksi halua käydä kirjastossa ryhmän mukana. Myös erityisen paljon lukeville ja kirjastoa käyttäville voidaan tarjota mahdollisuus kirjastokäyntiin osaston viikoittaisen käynnin lisäksi. Pyrimme mahdollistamaan kirjastonkäyttöä joustavasti omien resurssiemme puitteissa.” – Suljettu laitos

4.1.3 Laina-ajat ja haasteet

Käytännön järjestelyjen kolmas kysymys käsitteli laina-aikoja sekä mahdollisia haasteita lainaustoiminnassa. Tässä kysymyksessä vastaukset selvästi hajaantuivat. Useissa kirjastoissa käytetään kirjojen osalta perinteistä kuukauden laina-aikaa, mutta osassa kirjastoja laina-aikaa ei ollut mitenkään rajattu. Eräs kirjasto mainitsi, että usein kirjat jäävät suoraan ”kongille” (vankilan käytäville) kulkemaan vapaasti. Useampi kirjasto myös mainitsi, että lehdillä, soittimilla, peleillä ja CD-levyillä on oma laina-aikansa. Yhdestä kirjastosta kerrottiin, että uutuuskirjoilla on käytössä ”pikalaina”. Päätöstä perusteltiin sillä, että uutuuksilla sekä tietyillä kestosuosikeilla on vankilassa kova kysyntä, ja määrärahojen pienuuden vuoksi näistä aineistoista ei haluta joutua hankkimaan useita kopioita. Suurimmassa osassa vankiloita lehtien lainaamista ei tilastoitu, joten niillä ei ollut määrättyä laina-aikaa.

Useampi kirjasto mainitsi lainaustoiminnan keskeisenä haasteena kirjojen häviämisen joko vankilan sisällä tai sen ulkopuolelle. Mainittiin resurssien puute sen seuraamisessa, vaihtaako kirja omistajaa lainaajalta toiselle vangille. Eräs vankila kertoi myös, että kirjoja kulkeutuu välillä vankien mukana jopa toisiin vankiloihin tai siviiliin – joskin näistä osa palautuu toisista vankiloista takaisin. Yhdessä kirjastossa mainittiin erikseen radiot ja CD-soittimet, niitä on vähemmän tarjolla kuin kysyntää olisi. Eräessä suljetussa laitoksessa kaukolainaaminen mainittiin niin suosituksi, että kirjastokortin sadan lainan rajoitus ei riitä vankilan tarpeisiin ja vankila on joutunut tekemään toisen kunnan kirjaston kanssa erikoissopimuksen lainamäärän kasvattamisesta vankilan kirjastokortilla.

4.2 Aineistot

4.2.1 Aineiston monipuolisuus

Haastattelun toisessa osiossa syvennyttiin lainattavia aineistoja koskeviin kysymyksiin. Ensimmäisessä kysymyksessä kartoitettiin aineiston monipuolisuutta. Ainoastaan yhdestä suljetusta vankilasta löytyy vain kirjoja, kaikki muut yksiköt ilmoittivat muitakin lainattavia aineistoja. Yleisimpiä olivat lehdet, äänikirjat, elokuvat, pelit ja soittimet. Eräs kirjasto mainitsi lainaavansa vangeille myös lukulaseja. Useat vankilat mainitsivat tekevänsä yhteistyötä Celia-kirjastojen kanssa. ”Saavutettavuuskirjasto Celia on valtion erikoiskirjasto, joka tukee yhdenvertaisuutta lukemisessa ja oppimisessa. Celia tuottaa ja välittää ääni- ja pistekirjoja sekä muita erikoisvalmisteisia kirjoja ja oppimateriaaleja” (Celia.fi). Celia toimittaa yhteisöasiakkainaan oleville vankiloille äänikirjoja CD-levyillä. Noin puolet vastaajista ilmoitti myös vankien mahdollisuudesta tilata kaukolainoina eri aineistoja paikkakunnan kirjastoista, joista ohjaajat noutavat vankien lainat. Kaukolainoissa mainittiin korostuvan erityisesti elokuvat ja DVD-levyt, sillä niitä on yleensä vankilan oman kirjaston valikoimassa vähemmän.

4.2.2 Lisäykset ja erikoisaineistot

Osion toinen kysymys käsitteli vankien mahdollisuuksia toivoa aineistoihin lisäyksiä ja kolmas erikoisaineistoja, kuten korkeakoulukirjastojen valikoimia. Niissä vankiloissa, joissa on oma kirjasto, käytännöt vaihtelivat. Suurin osa vankiloista hankkii aineistoa joko lahjoituksina tai määrärahan turvin suoraan vankilan valikoimaan, mutta jotkin vankilat toteuttavat valikoimatoiveet kaukolainauksen avulla. Pääasiassa vastauksissa todettiin, että vankien toiveet valikoimiin on onnistuttu hyvin täyttämään. Määrärahan pienuus kuitenkin nousi useammassa vastauksessa esiin. Kysymykseen erikoislainoista

tuli kahdenlaisia vastauksia: joko erikoislainat hoituvat kaukolainoina lähikirjastoista tai vankilan opinto-ohjaajat vastaavat esimerkiksi tutkielmien hankinnasta vangeille.

”Tällä hetkellä kirjastoon hankitaan kirjallisuutta lähinnä lahjoituskirjoina. Lisäksi tilataan useita lehtiä. Jos vankilakirjastosta ei löydy vangin toivomaan tuotetta, se voidaan hankkia hänelle kaukolainaamalla se lähikirjastojen valikoimasta. Kaukolainaaminen toimii käytännössä siten, että vangit voivat esittää lainaustoiveensa vankilan kirjastotoiminnasta vastaaville työntekijöille (Opinto-ohjaaja ja Erityisohjaaja). -- Opinto-ohjaaja varaa vankilan kirjastokortilla vankien toiveiden mukaiset kirjat/CD:t/ DVD:t lähikirjastoon ja noutaa ne sieltä vankilalle noin kahdesti viikossa. Opinto-ohjaaja tarvittaessa uusii vangeilla lainassa olevia teoksia sekä palauttaa vanhat lainat lähikirjastoon. Esimerkiksi elokuvia lainataan paljon tällä tavoin.” – Suljettu laitos

4.2.3 Suosituimmat aineistot

Viimeinen kysymys käsitteli suosituimpia aineistoja. Vastauksista otettiin huomioon 12 vankilan osuus, sillä kahdessa vankilassa lainojen seuraamisesta vastaa kunnan kirjastotoimi, ei vankila itse. Muutaman vankilan vastauksissa korostui elokuvien ja musiikin lainaaminen niin vankilan omasta kirjastosta kuin kaukolainoinakin. Suosituimpina lehtinä mainittiin esimerkiksi Tieteen Kuvalehti sekä Helsingin Sanomat. Kirjojen osalta vastauksissa oli sekä yhtäläisyyksiä että hajontaa (Kaavio1). Ylivoimaisesti suosituimpina mainittiin true crime ja dekkarit sekä rikoskirjallisuus yleisesti. Yhdestä vankilasta mainittiin erityisesti myös muiden vankien kirjoittamat teokset, esimerkiksi Mika ”Immu” Ilmenin Immu-kirjat. Suosituimpana yksittäisenä kategoriana mainintojen määrässä mitattuna nousi esiin elämäkerrat, mutta vastausten perusteella näissäkin painotus on rikosmaailman suuntaan. Useita mainintoja keräsi myös urheilu ja ravinto sekä oppikirjat. Kuitenkin vastauksissa nousi esiin myös useita yksittäisiä mainintoja, kuten psykologia, fantasia, elämäntaito-oppaat ja käsityöt.

”Muiden vankien kirjoittamat kirjat kiinnostaa/true crime – kirjallisuus. Tässä vankilassa on paljon ulkomaalaisia vankeja ja eri kansalaisuuksia. Sanakirjoja lainataan paljon. Oppikirjoista lähinnä kiinnostaa espanja ja englantia. Vankilan omassa kirjastossa on melko hyvä kokoelma vieraskielisiä kirjoja. -- Rikos- ja jännityskirjallisuus korostuu. Rakkautta ja romantiikkaa ei juurikaan miesvankilassa kysellä.” – Suljettu laitos

Suosituimmat aineistot

Kaava 1: Eniten mainintoja saaneet genret

5 KESKUSTELU JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa käydään läpi kuinka Vankeuslakiin kirjattu velvollisuus järjestää suomalaisten vankiloiden vangeille kirjastopalvelut, jotka vastaavat yleisten kirjastopalveluiden periaatteita täyttyä (luku 5.1), ja pohditaan tutkimuksen haasteita sekä jatkotutkimusmahdollisuuksia (luku 5.2).

5.1 Johtopäätökset

Historiaan peilaten tutkimuksen tulokset tukevat sitä jatkumoa, jossa opiskelu ja itsensä sivistäminen vankeusaikana on nähty merkittävänä ja kuntoutusta edistävänä. Siinä missä yhteiskunnassa kevyt viihde ja monipuolisemmat vapaa-ajan toiminnot ovat yleistyneet, on myös kirjallisuus vankiloissa luonnollisesti muuttunut. True crime-kirjallisuus on maailmassa yleisesti kovassa suosiossa tällä hetkellä, eli sen korostuneisuus vankiloiden vastauksissa tuskin yksinomaan johtuu lukuympäristöstä. Voidaan kuitenkin olettaa, että kyseisen kategorian peilatessa useiden vankien omaa tilannetta ja elämää, on vankilaympäristöllä jonkinlainen merkitys sen yksiselitteiselle suosiolle. On kuitenkin selvästi nähtävissä, että opiskelua ja itsensä kehittämistä käsittelevä kirjallisuus pitää suosionsa vankeusaikana luettavassa kirjallisuudessa. Ylipäätään vankilakirjaston olemassaolo ja sen kiistaton suosio nykypäivänä kertoo kirjastotoiminnan merkityksestä vankeusajan viihtymiselle. Kirjaston vaikutusta vankeihin korostaa vastausten perusteella myös se, kuinka paljon vangit toivovat uusia aineistoja ja palveluita kirjastoihin ja käyttävät ahkerasti esimerkiksi kaukolainaamisen mahdollisuutta.

Hieman yllättäen yhdessäkään haastatteluun saadussa vastauksessa ei sivuttu mitään uskontoihin liittyvää aihetta tai kirjallisuutta. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon vuonna 2015 julkaisemassa raportissa kuitenkin todetaan, että vankien uskonnollisiin ryhmiin kuulumisen prosentti on siviiliväestöä korkeampi – ainoastaan 12 % miehistä ja

7 % naisista ilmoittaa, ettei heillä ole minkäänlaista uskonnollista taustaa. Uskontoon liittyvien aiheiden puuttuminen vastauksista voi mahdollisesti selittyä sillä, että vankiloissa on yleensä kirkko tai kappeli sekä tavattavissa pappi tai muu uskontokunnan edustaja, jonka kautta uskontoon liittyvä materiaali vankiloihin kulkee. Toisaalta myöskään siviilikirjastot eivät omissa hakutoiminnoissaan erittele uskonnollista kirjallisuutta omaksi genrekseen, joten sopii olettaa uskontoa käsittelevää kirjallisuutta esiintyvän myös elämäkertakirjallisuuden kategorian alla ja uskonnollista musiikkia lainattujen CD-levyjen joukossa.

Matti Merivirta kertoo teoksessaan Sörkan muurin varjoissa (2019, s. 29), että vangeista 25–30 % käyttää kirjastoa aktiivisesti ja 30 % vähintään satunnaisesti. Tässä tutkimuksessa ei myöskään tullut ilmi, että kirjastoa ei joissain vankiloissa käytettäisi. Ainoastaan yhdessä vastauksessa mainittiin ”kaikki eivät ole lukutoukkia”, mutta kokonaisuudessaan vastauksista käy selvästi ilmi kirjastopalveluiden suosio vankiloissa. Tämän tulkinnan puolesta puhuu myös vankiloissa kirjastotoimelle asetetut aikataulut, laina-ajat ja muut käytäntöä helpottavat järjestelyt sekä se, että monissa vankiloissa kirjaston aineistoille on jopa enemmän kysyntää kuin tarjontaa. Kirjaston vahvaa suosiota varmasti tukee osittain myös sen toiminta vapaa-ajan viettomahdollisuuksien eteen, kun useissa vankiloissa mainittiin lainattavaksi muun muassa pelejä, soittimia ja muita hyödyllisiä tavaroita sekä mahdollisuus kaukolainoilla täydentää kirjaston valikoimaa.

Merkittävänä yksittäisenä tekijänä lukemisen edistämässä nousi Celia-saavutettavuuskirjaston palvelut. Vankiloille Celia-saavutettavuuskirjasto toimittaa eri teoksia äänikirjoina, joita voi kuunnella CD-soittimella. Valikoimaan kuuluu kaunokirjallisuuden lisäksi myös oppikirjoja. Saavutettavuuskirjasto antoikin vuonna 2019 Celia-palkinnon kirjastojen ja vankiloiden väliselle yhteistyölle. Palkintoartikkelissa mainitaan, että vankeja innostaa lukemaan erityisesti mahdollisuus lukea kirjoja äänitteelle omille lapsilleen. Tämä toiminta nousi esiin myös yhden vankilan vastauksessa ja mainittiin todella suosittuna. Lastenkirjat muuten eivät olleet esillä tutkielmassa. Saavutettavuuskirjasto mainitsee äänikirjojen eduksi myös sen, että ne

sopivat myös vammautuneille ja keskittymisvaikeuksista kärsiville. Kun useissa tutkimuksissa niin Suomessa kuin maailmallakin on todettu vangeilla esiintyvän merkittävästi lukemis- ja keskittymisvaikeuksia, nähdään äänikirjapalvelun hyödyt selvästi. Esimerkiksi Rikosseuraamuslaitoksen vuonna 2007 julkaisemassa Vangit koulutuksessa-raportissa todetaan, että 43 %:lla vangeista on merkittäviä vaikeuksia lukemisessa.

Vaikka tutkimusaineisto lukumääräisenä on pieni, voidaan saatuja tuloksia pitää vähintään tyydyttävästi yleistettävänä. Vankiloiden järjestämien kirjastopalveluiden käytännöissä ja laajuuksissa ei vastausten välillä paljastunut merkittäviä eroja. Avovankiloiden kohdalla tutkimustulos jäi hieman vajavaiseksi, sillä vastanneita oli vain neljä ja näissä sisäisen kirjaston ja kunnankirjaston käytön osuus jakautui tasan. Kuitenkin kaikissa näissäkin vastauksissa kävi ilmi, että vangeilla on mahdollisuus käyttää kirjastopalveluita.

Lakiin kirjattu velvollisuus järjestää vangeille kirjastopalveluita Suomessa siis toteutuu vähintään perustasolla kaikissa vastauksen antaneissa vankiloissa. Haastattelun antamien vastausten perusteella ei ole syytä olettaa, että joissain Suomen vankiloissa kirjastopalveluita ei tarjota. Kirjastopalvelun taso lainattavien aineistojen määrässä ja vaihtelevuudessa vaihtelee jonkin verran, mutta kaukolainat ja lahjoitukset paikkaavat tilannetta.

5.2 Tutkimuksen haasteet ja jatkotutkimus

Vaikka tutkimuksen otoskoko kattaakin laskennallisesti puolet Suomen vankiloista, on otoksen osalta huomioitava, että avointen ja suljettujen vankiloiden suhde ei vastaa niiden todellista suhdetta. Suomen 28 vankilasta suljettuja on 15 ja avoimia 13, mutta tähän tutkimukseen vastauksia tuli vain neljältä avovankilalta. Toisaalta avovankiloista kerätyn tiedon perusteella voidaan päätellä, että ne nojautuvat pitkälti kunnalliseen kirjastotoimintaan eivätkä järjestä vankilan sisäistä kirjastotoimintaa, minkä takia vastaukset esimerkiksi suosituista aineistoista jäivät puuttumaan kokonaan. Voidaan

myös pohtia, olisiko annettua kahden viikon vastausaikaa pidempi aikaikkuna tuonut haastatteluun lisää vastauksia. Kaikki vankilat eivät vastauksissaan eritelleet, oliko vastaaja kirjastopalveluita järjestävä henkilö, joten jotkin haastatteluun saadut vastaukset ovat myös voineet jäädä sisällöltään suppeiksi johtuen haastatteluun vastanneen rajallisista tiedoista. Kokonaisuutena tutkielmaan saatua aineistoa on pidettävä onnistuneena, sillä vankilakirjasto lienee koko vankeustoiminnan mittakaavassa vain kuriositeetti, eikä etukäteen ollut mitenkään itsestään selvää, että tutkimukseen saadaan kerättyä yksityiskohtaista tietoa esimerkiksi suosituimmista aineistoista.

Merkittävä jatkotutkimuspotentialiaali on vankien näkökulmassa. Vankeja haastatteleamalla olisi mahdollista jatkaa tutkimusta esimerkiksi vankeusaikaisen lukemisen merkityksestä työ- ja opintomahdollisuuksille. Lukutaidon ja keskittymisen haasteista kirjojen lukemisessa ja opiskelussa ei löytynyt kovin viimeaikaista tutkimusta, joten tällainen tutkimus voisi tuottaa vastauksia myös näihin kysymyksiin. Toinen mahdollisuus olisi keskittyä lukemiseen vapaa-ajan viettokeinona ja niihin tekijöihin, joilla vankien mukaan kirjastotoimintaa voisi edistää ja kehittää. Kiinnostava vaihtoehto voisi olla myös jonkinlainen seurantatutkimus liittyen kirjaston palveluiden käyttöön ja vaikka niiden vaikutuksesta vangin viihtymiseen vankilaympäristössä.

LÄHTEET

Celia-saavutettavuuskirjasto.

<https://www.celia.fi>

Celia-saavutettavuuskirjasto. (2019) Vuoden Celia-palkinto myönnettiin vankiloiden ja kirjastojen yhteistyölle – on useita keinoja innostaa vankeja lukemaan ja yksi niistä on todellinen hitti.

<https://www.celia.fi/news/celia-palkinto-2019/>

CEP (10.11.2022). CEP Presents the five winners of CEP Awards 2022.

<https://www.cep-probation.org/cep-presents-the-five-winners-of-the-cep-awards-2022/>

Idström, A. 2016. Kirjastojen hyötyvaikutukset tutkimusten valossa. Teoksessa N. San delius (toim.) Hyötyä, taitoa, elämyksiä – kirjastojen vaikuttavuuden ulottuvuuksia. Kuntaliitto, Helsinki, 23–42.

<https://julkaisut.kuntaliitto.fi/1727>

Koski, L., & Miettinen, K. (2007). Vangit koulutuksessa: selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja -strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusvirasto.

Merivirta, M., & Reenpää, A. (2019). Sörkan muurin varjossa: Sörkan vankilan kirjasto. Avain.

Linna-Onniselkä, I. & Pinnioja, M. (2020) Vankilaopetuksen merkitys rikollisuudesta irrottautumisessa. (Opinnäytetyö, Laurea ammattikorkeakoulu.)

<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/354308/ont%20linna-onniselk%C3%A4%20ja%20pinnioja.pdf?sequence=2>

Puusa, A., Juuti, P., & Aaltio, I. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus.

Rikosseuraamuslaitos (2019). Vangit.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/tilastot/vangit.html>

Suomen evankelisluterilainen kirkko. (30.4.2015) Uskonnonharjoittaminen vankiloissa - Selvitys uskonnonharjoittamiseen vankiloissa liittyvistä kysymyksistä

<https://www.kirkotvankiloissa.fi/wp-content/uploads/2019/11/Uskonnonharjoittaminen-vankiloissa.pdf>

Tilastokeskus. Tietoa tilastoista – käsitteet.

https://www.stat.fi/meta/kas/yk_satunnaisota.html

Toivanen, T. (1998). Säännöksiä ja näkemyksiä Suomen vankilakirjastoista: vapausrangaistusideologinen näkökulma. (Pro Gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto, informaatiotutkimuksen laitos.)

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.). Tammi.

Tuomi, P. 2016. Lukeminen edistää hyvinvointia ja terveyttä. ePooki. Oulun ammattikorkeakoulun tutkimus- ja kehitystyön julkaisut 5.

<http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201602267835>.

LIITTEET

1. Käytännön järjestelyt

a) Onko vankilarakennuksessa kirjastoa, onko vangeilla mahdollisuus vierailla kirjastossa vankilan ulkopuolella tai onko kirjasto esimerkiksi jonkinlainen liikkuva ratkaisu?

b) Saako kirjastossa vierailla vapaasti ja/tai siellä viettää aikaa, vai onko tämä jollain tapaa aikataulutettu tai muuten rajattu?

c) Onko aineiston lainauksessa yleisten kirjastojen käytännön mukainen, esimerkiksi kuukauden laina-aika, vai liikkuuko aineisto vapaasti? Aiheuttaako tämä esimerkiksi suosituimpien aineistojen puutetta?

2. Aineistot

a) Löytyykö kirjastosta ainoastaan kirjoja, vai onko sieltä lainattavissa muita aineistoja, kuten lehtiä, elokuvia tai musiikkilevyjä?

b) Voivatko vangit toivoa aineistoon lisäyksiä (erityisesti, jos kyseessä on vankilan sisäinen kirjasto)?

c) Voiko kirjaston kautta lainata esimerkiksi korkeakoulukirjastoissa olevia materiaaleja, kuten tutkielmia?

d) Korostuvatko jotkin tietyt aineistot tai esimerkiksi tietyt kirjat lainauksissa?